

lu Ocakları, I, 318-319; Bilmen, *Kamus*², VII, 143; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtîbü'l-idâriyye* (Özel), II, 43; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimai Tarihi*, İstanbul 1979, II, 451-453; Hüseyin Özdeğer, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul 1988, s. 12; Halil Cin – Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, Konya 1989, I, 233, 237; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1991, I, 232; III, 152; Said Öztürk, *Askerî Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, İstanbul 1995, s. 64-85; a.m.f., "Osmanlı İlmiye Teşkilâtında Kassamlık Müessesesi", *TED*, sy. 15 (1997), s. 393-429; *İstanbul Ahkâm Defterleri: İstanbul'da Sosyal Hayat* (haz. Ahmet Tabakoğlu v.dğr.), İstanbul 1997, I, 22, 65, 99, 127, 131, 153, 205, 207, 209, 211, 217, 221, 233, 301, 305, 310; Halil İnalıcık, "Bursa Şer'iye Sicillerinde Fatih Sultan Mehmed'in Fermanları", *TTK Belleten*, XI/44 (1947), s. 700; Ömer Lütfi Barkan, "Edirne Askerî Kassam'ına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", *TTK Belgeler*, III/5-6 (1968), s. 4 vd.; Ebül'ulâ Mardin, "Kadı", *İA*, VI, 45-46; Cengiz Orhonlu, "Kassâm", *EP*² (İng.), IV, 735-736.

SAİT ÖZTÜRK

KASSÂM, İzzeddin (عز الدين القسام)

Muhammed İzzüddin b. Abdilkâdir
b. Mustafâ el-Kassâm
(1882-1935)

Filistin'in bağımsızlığı için
mücadele eden
Kassâmiyye hareketinin önderi.

Suriye'de Lazkiye'nin güneydoğusunda bir liman şehri olan Cebele'de doğdu. Babası bir medresede müderris ve şeriat mahkemesinde üye idi; aynı zamanda Kâdirî tarikatının o bölgedeki müşşidi olarak tanınıyordu. İzzeddin on dört yaşında iken kardeşi Fahreddin ile birlikte Kahire'ye Ezher'e gitti ve 1909'a kadar süren eğitimi sırasında Muhammed Abdüh ve Muhammed b. Abdülmâlik el-Alemî gibi hocalardan faydalandı; M. Reşid Rızâ, İzzeddin Alemüddin et-Tenûhî, Zühayr eş-Şâviş ve Ali et-Tantâvî gibi şahsiyetlerle dostluk kurdu. Cebele'ye döndükten sonra babasının medresesine müderris oldu; aynı zamanda Mansûrî ve İbrâhim b. Edhem camilerinde vâizlik görevi üstlendi. Kassâm, İtalyanlar'ın Libya'ya saldırmasına karşı (1911) önce düzenlediği gösteri hareketleriyle katıldı. Ardından halkı silâhlı mücadeleye çağırmaya, gönüllü asker ve para toplamaya girişti; Osmanlı askerlerini desteklemek için bir de marş yazdı.

Kassâm, sayıları 250'yi bulan gönüllüleriyle birlikte Trablusgarp'a gitmek için bir ay bekledikten sonra Balkan Savaşı'n-

nın çıkması ve İtalyanlar'la bir anlaşmaya varılması üzerine cepheye gidemeden geri döndü. I. Dünya Savaşı başladığında doğrudan Osmanlı ordusu saflarında çarpışmak üzere müracaat etti. Bunun üzerine askerî eğitimden geçirildikten sonra cephede garnizon imamı olarak görevlendirildi. Ortadoğu'nun Osmanlı Devleti'nden ayrılması meselesi ortaya çıkınca Cebele'ye döndü ve bir halk ordusu oluşturdu. Savaşın ardından Fransızlar Suriye'ye yerleştiğinde Ömer el-Baytâr ile birlikte direniş hareketine başladı. Fransızlar tarafından idam talebiyle aranmaya başlanınca Filistin'e geçerek Hayfa'ya yerleşti (1921).

Hayfa'da ders vermeye başlayan ve bir yandan da İstiklâl Camii'nde imam-hatiplik yapan Kassâm 1926'da Cem'iyyetü's-şübbânî'l-müslimîn'e girdi ve bir süre sonra da başkanlığına seçildi. Bu vesileyle köyleri dolaşmaya başladı, İngiliz işgaline ve siyonist harekete karşı halkı bilgilendirmek imkânı elde etti. Yahudilere arazi satılmasına şiddetle karşı çıkarak bunun önlenmesini istedi. Çevresinde toplanan ve "meşâyih" (kendisinin ölümünden sonra Kassâmiyyûn) denilen taraftarlarının örgütlenmelerini sağladı. 1930'dan itibaren resmî nikâh memuru olarak görevlendirildi.

Kassâm, siyonizmin İngilizler manda idaresi tarafından desteklediği kanaatiyle esas mücadelenin İngilizler'e karşı yürütülmesi gerektiğine inanıyordu. Dolayısıyla genel bir mücadele için hazırlıklarını tamamladıktan sonra Balfour Deklarasyonu'nun yıldönümünde hareketi başlattı (2 Ekim 1935). Fakat ilerleyen günlerde İngilizler teşkilâtın gizli karargâhını bastılar ve Nablus-Cenîf arasındaki Ya'bûd mevkiindeki çatışma neticesinde Kassâm öldürüldü (20 Kasım 1935). Cenazesi Hayfa'ya götürülerek ertesi gün defnedildi. Bu çatışma İngilizler'e karşı yürütülen silâhlı mücadelenin başlangıcı olmuş, daha sonra 19 Nisan 1936 günü patlak veren ve ilk intifâda sayılan Filistin ayaklanması Kassâmcılar önemli rol oynamışlardır.

İzzeddin el-Kassâm'ın hareketi, İngiliz idaresine karşı cihad fikrinde birleştiği diğer hareketlerden, özellikle Mısır'daki İhvân-ı Müslimîn'den daha çok askerî taraflı ağır basan bir hareket olmasıyla ayrılır. Nitekim Filistinli bazı gruplar 1980'lerin sonlarında askerî kanatlarına İzzeddin el-Kassâm adını vermişlerdir. Kassâm, Suriyeli liderlerden Muhammed Kâmil el-Kassâb ile birlikte Muhammed Şub-

hî Huzeyrân'a reddiye olarak başta cenaze konusu olmak üzere bid'atlara dair bir de kitap yazmıştır (*en-Nakd ve'l-beyân fi def'i evhâmi Huzeyrân*, Dimaşk 1925).

BİBLİYOGRAFYA :

S. J. H. Simpson, *Palestine: Report on Immigration, Land, Settlement and Development*, London 1930, s. 35-36, 52-56; Subhî Yâsîn, *eş-Şeuretü'l-'Arabîyyetü'l-kübrâ fi Filistin: 1936-1939*, Dimaşk 1959, s. 23-26; Muhammed İz-zet Derveze, *Haule'l-hareketi'l-'Arabîyyeti'l-hadişe*, Sayda, ts., s. 116 vd.; Semih Hamûde, *el-Va'y ve's-sevre: Dirâse fi hayâtı ve cihâdi's-seyh 'İzzeddin el-Kassâm: 1882-1935*, Amman 1986; S. Abdullah Schleifer, "The Life and Thought of Izziddin al-Qassam", *IQ*, XXIII/2 (1979), s. 61-81; Basheer M. Nafi, "Shaykh 'Izz Al-Din Al-Qassam: A Reformist and a Rebel Leader", *Journal of Islamic Studies*, VIII/2, Oxford 1997, s. 185-215; "İzzüddin el-Kassâm", *Mv.F*, III, 229-231; Ph. Mattar, *Encyclopedia of the Modern Middle East*, New York 1996, III, 1498-1499.

MUSTAFA L. BİLGE

KASSÂR (القصار)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Kâsım
b. Muhammed el-Kassâr el-Kaysî
(ö. 1012/1604)

Mâlikî fakihi, hadis ve ensâb âlimi.

939 (1532) yılında Fas'ta doğdu. Aslen Endülü'sün Gırnata (Granada) şehrinde olup dedesi Gırnata'nın 1492'de düşmesi üzerine Fas'a göç etmiş ve orada yerleşmiştir. Talebelerinden İbnü'l-Kâdirî'nin verdiği bu tarihi diğer talebesi Makkarî 939 veya 940 şeklinde kaydeder. Kâdirî ise 938'de doğduğunu belirtir. Kassâr (çamaşır yıkayıcı) lakabı, bir kassârın vesâyeti altına giren dedelerinden birine ait olup ondan sonra aile bu lakapla tanınmıştır. Fas'ta öğrenim gören Kassâr, Ebû Nuaym Rıdvân b. Abdullah el-Cenevî, Muhammed Harûf et-Tûnisî, Muhammed b. Ahmed b. Abdurrahman el-Yesîtinî, Abdurrahman b. Muhammed b. İbrâhim ed-Dükkâlî, Ebû Abbas Ahmed et-Tesûlî gibi âlimlerden faydalandı. Ayrıca, Kahire ulemâsından Bedreddin el-Karâfî, Necmeddin el-Gaytî, İbn Abdülhak es-Sünbâtî ve Şam müftüsü Bedreddin Muhammed el-Gazzî'den icâzet aldı.

Başta hadis ve fıkıh olmak üzere ricâl ilmi, tarih, ensâb, fıkıh usulü, mantık, beyân ve kelâm ilimlerinde yetkin bir âlim olan Kassâr kaynaklarda "hâfız, hüccet, nessâbe, râviye" gibi sıfatlarla anılır. Abdülhay el-Kettânî onun Fas'ın müsnid ve muhaddisi, hadis ilimleri ve râvileri konusunda eşsiz bir âlim olduğunu belirtir.

Fas muhitinde daha önceki âlimlerin belirli makamlara ulaşabilmek için sadece nahiv, fıkıh ve Kur'an'la meşgul olmaları sebebiyle pek iltifat edilmeyen aklı ilimleri Ahmed b. Ali el-Mencûr'la Kassâr'ın ihya ettiği kaydedilir. Bu iki âlim, aklı ilimleri Muhammed Harûf et-Tûnisî ve Muhammed el-Yesîtinî'den öğrenip kendilerinden sonraki nesillere aktardılar (Muhibbî, IV, 121; Abbas b. İbrâhim, V, 215). Makkarî onun büyük bir kütüphaneye sahip olduğunu belirtir.

Kassâr, 1007 (1598) yılında Sa'dîler Hükümdarı Ahmed el-Mansûr tarafından Fas'a müftü ve Karaviyyîn Camii'ne imam-hatip olarak tayin edildi ve ölümüne kadar bu görevlerde kaldı. Yetiştirdiği öğrenciler arasında İbn Ardûn, İbnü'l-Kâdî, Ahmed b. Muhammed el-Makkarî, Abdülazîz el-Fîstâlî, Abdurrahman b. Muhammed el-Fâsî, Muhammed Arabî b. Ebû'l-Mehâsin Yûsuf el-Fâsî, İbn Âşîr el-Fâsî, Muhammed b. Sîdî Ebû Bekir ed-Dilâî gibi âlimler bulunmaktadır. 1012 (1604) yılında Sultan Zeydân'ın daveti üzerine Şâban veya Ramazan (Ocak veya Şubat) ayında Fas'tan Merakeş'e yaptığı yolculuk sırasında İbn Sâsî Zâviyesi'nde vefat eden Kassâr, Merakeş'te tanınmış evliyadan Ahmed b. Ca'fer es-Sebtî'nin kabrinin karşısına veya Kâdî İyâz kubbesine defnedildi.

Eserleri. 1. *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-'Akîdeti's-Senûsî el-kubrâ*. Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî'nin kendi eserine yazdığı şerhin hâşiyesi olup Mencûr'un hâşiyesine de birçok eleştiri yöneltmiştir (Makkarî, s. 330). 2. *Fehrese*. Hadis ve fıkıhtaki isnadlarını topladığı bu eserin yazma nüshası Hizânetü'l-Ahmediyye'de bir mecmua içindedir (Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sûde, II, 313). 3. *Sebt*. Bazı hadis, fıkıh, fıkıh usulü ve tasavvuf kitaplarıyla ilgili isnadlarını ihtiva eder (Abdülhay el-Kettânî, II, 966; bu rivayet zincirleri için bk. Makkarî, s. 323-329). 4. *er-Ravzû'z-zâhir fî nesebi Sîdî Muhammed et-Tâhir*. Aynı konuda ayrıca *ed-Dibâcû'l-mensûc bi's-şıkkillî fî nesebi Sîdî Muhammed el-'Arabî eş-Şıkkillî* adlı bir manzumesi olup her ikisi de el-Hizânetü'l-Fâsiyye'de Fas şeriflerinin nesebine dair bir mecmua içinde günümüze ulaşmıştır (Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sûde, II, 401-402). Kassâr ayrıca Mevlây İdrîs b. Abdullah el-Kâmil ve oğlu İdrîs el-Ezherî'nin menâkıbına dair bir eser (a.g.e., I, 139-140) ve bazı şiirler kaleme almıştır (örnekleri için bk. İbnü'l-Kâdî, II, 154-161; Makkarî, s. 330-331).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kâdî, *Dürretü'l-İhicâl*, II, 153-162; Makkarî, *Ravzatü'l-âs*, Rabat 1403/1983, s. 316-317, 322-332; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, IV, 121; Kâdirî, *Neşrû'l-meşânî*, I, 86-94; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sûde, *Delilü mü'errifi'l-Mağribi'l-aşkâ*, Dârülbeyzâ 1960-65, I, 139-140; II, 312-313, 401-402; Abbas b. İbrâhim, *el-İ'lâm*, V, 208-217; Muhammed Haccî, *el-Hareketü'l-fikriyye bi'l-Mağrib*, Rabat 1396/1976, II, 363; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 965-967; İbrâhim Harekât, *el-Mağrib 'abre't-târîh*, Dârülbeyzâ 1405/1984, II, 347; a.mlf., *es-Siyâse ve'l-müctema' fi'l-'asrî's-Sa'dî*, Dârülbeyzâ 1408/1987, s. 410; Ömer b. Abdülkerîm el-Cidî, *İbn 'Arđun el-Kebîr: Hayâtühû ve âşârüh*, Dârülbeyzâ 1407/1987, s. 129-130; M. Lakhdar, "al-Şaşşâr", *El²* (İng.), IV, 736.

HÜSEYİN KAYAPINAR

KASSÂRİYYE

(القصارية)

Melâmetiyye akımının ilk temsilcisi kabul edilen Hamdûn el-Kassâr'a (ö. 271/884) nisbet edilen bir tarikat (bk. MELÂMÎYYE).

KASTALLÂNÎ

(bk. KESTELÎ).

KASTALLÂNÎ,

Ahmed b. Muhammed

(أحمد بن محمد القسطلاني)

Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî (ö. 923/1517)

Hadis hâfızı, kelâm ve kıraat âlimi.

12 Zilkade 851'de (19 Ocak 1448) Kahire'de doğdu. Ailesi aslen Tunus'ta Kastilya olarak da adlandırılan Cerîd bölgesinin Tûzer (Tevzer) şehrindeydi. Kastallânî, Kur'an'ı ezberledikten sonra kıraat-i seb'a yanında İbnü'l-Cezerî ve Şâtîbî gibi kıraat âlimlerinin rivayetlerini öğrendi. On dört kıraati ve rivayetlerini bildiği kaydedilmektedir. Kendisinden en çok faydalandığı hocası Şemseddin es-Sehâvî'den hadis, Sirâceddin en-Neşşâr'dan kırâat-i seb'a okudu; ayrıca beş mecliste Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şahîh*'ini dinledi. Necmeddin İbn Fehd, Celâl el-Bekrî, Hâlid el-Ezherî, Zekerîyyâ el-Ensârî gibi hocalardan istifade etti. Daha sonra *Nüzhetü'l-ibrâr fî menâkıbî's-şeyh Ebî'l-Abbâs el-Harrâr* adlı eserinde hayatını yazdığı Ebû'l-Abbâs el-Harrâr'ın ardından Karâ-

fetüssuğrâ Medresesi'nin şeyhliğine tayin edildi. Bu görevi yanında 873 (1468) yılından itibaren başta el-Câmiu'l-Gumarî olmak üzere çeşitli yerlerde vaaz veren Kastallânî'nin oldukça etkili bir vâiz olduğu ve çok güzel Kur'an okuduğu belirtilmektedir. Biri 884 (1480), diğeri 894 (1489) yılında olmak üzere yaptığı iki hac ziyareti dışında Kahire'den ayrılmayan Kastallânî 7 Muharrem 923'te (30 Ocak 1517) burada vefat etti ve evinin yakınında bulunan Medresetü'l-Ayniyye'nin avlusunda Bedreddin el-Aynî'nin yanına defnedildi. Süyûtî ile Kastallânî arasında bir küskünlük olduğu belirtilir. Süyûtî, Kastallânî'yi kitaplarından yararlandığı halde bunu belirtmeyip doğrudan bu kitaplarda anılan kaynaklara atıfta bulunmakla suçlamışsa da bu iddianın aynı dönemde yaşamış âlimler arasında mevcut kıskançlıktan doğduğu ifade edilmektedir.

Eserleri. 1. *İrşâdü's-sârî*. Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şahîh*'ine yazdığı ve sahasının önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen bu şerhini 916'da (1510) tamamlayan Kastallânî çalışmasını *el-İs'âd fî muhtaşari'l-İrşâd* adıyla kısaltmaya başlamışsa da bitirememiştir. Eser gerek müstakil olarak gerekse başka kitaplarla birlikte birçok defa basılmıştır (*DîA*, VII, 121). 2. *Le'tâ'ifü'l-işârât li-fünûnî'l-kırâ'ât*. On dört kıraatle rivayetlerini esas alan ve pek çok nüshası bulunan eserin (Brockelmann, *GAL*, II, 88; *Suppl.*, II, 79) I. cildi Âmir Seyyid Osman ve Abdüssabûr Şâhin tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1392/1972). 3. *el-Mevâhibü'l-ledünniyye**. Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret edip bir süre kaldığı Medine'de duyduğu heyecanla kaleme aldığı bir siyer kitabıdır. İlk defa Kahire'de neşredilen eserin (1281/1864) daha sonra pek çok baskısı yapılmış ve Türkçeye de çevrilmiştir. 4. *Mevlidü'n-Nebî*. Eserin, Muhammed b. Ömer en-Nevevî tarafından *el-İbrîzû'd-dânî fî mevlidi seyyidînâ Muhammed el-'Adnânî* adıyla yapılan ihtisarı basılmıştır (Kahire 1299). 5. *Mesâlikü'l-hünefâ' ilâ meşâri'i's-salât 'ale'n-Nebiyi'l-Muştâfâ* (nşr. Bessâm Muhammed Bârûd, Ebûzabî 2000). 6. *Fethü'l-mevâhibi fî menâkıbî'l-İmâm eş-Şâtîbî*. Kâsım b. Firruh eş-Şâtîbî'nin biyografisine dairdir. Bizzat Kastallânî'nin *Minha min minehi'l-Feth* adıyla ihtisar ettiği belirtilen eser ayrıca adı bilinmeyen bir müellif tarafından da kısaltılmış (Brockelmann, *GAL*, II, 87-88), daha sonra Muhammed Hasan Akil Mûsâ, gereksiz gördüğü ha-